

บทที่ 5

ความซับซ้อน

บทที่ 5 ตอบคำถามวิจัยหลักที่ว่า “เราจะทำความเข้าใจความซับซ้อนและความรุนแรงของการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของคนผู้ถูกเวนคืนพื้นที่ โดยรัฐกรณี พื้นที่หนองตาแต้มจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และพื้นที่แก่งกระจานจังหวัดเพชรบุรีอย่างไร?” และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 “เพื่ออธิบายถึงความซับซ้อน (complexity) ของปัญหาอย่างครอบคลุมรอบ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ (identities) ตลอดจนผลกระทบทางการเมือง อันเนื่องมาจากการลิดรอนสิทธิผู้คนในพื้นที่จากรัฐ” และวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 “เพื่อสำรวจให้เห็นถึงอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาการลิดรอนสิทธิของผู้ถูกแย่งยึดพื้นที่”

5.1. กรณีพื้นที่แก่งกระจาน

ในกรณีแก่งกระจานสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ไม่ได้มีเพียง “สิ่งที่ปรากฏ” หรือนำเสนอผ่านสื่อหลักเท่านั้น หากแต่มีมิติอื่นที่มีความซับซ้อนและรุนแรงดำรงอยู่ โดยบทนี้เสนอข้อถกเถียงว่าความซับซ้อนและความรุนแรงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็นมิติต่างๆ ดังนี้ **ปัญหาทางเศรษฐกิจ** ซึ่งกล่าวถึงการทุจริตทางเศรษฐกิจ **ปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์** ซึ่งกล่าวถึงการสูญเสียวิถีชีวิตหรือการที่ชาวบ้านถูกลิดรอนสิทธิพื้นฐาน ได้แก่ การห้ามทำไร่หมุนเวียน การทำให้คนกะเหรี่ยงถูกทำให้เป็นผู้ไร้เดียงสาหรือปีศาจ และปัญหาการขับไล่จากที่ดินและการถูกทวงคืนผืนป่า ตลอดจน**ปัญหาด้านการเมือง** กล่าวถึงการผลักดันให้อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานกลายเป็นมรดกโลก ซึ่งส่งผลให้ความขัดแย้งและปัญหาเดิมยากจะได้รับการแก้ไขแล้ว ยังมีแนวโน้มเพิ่มเติมความซับซ้อนและความรุนแรงในกรณีแก่งกระจานมากยิ่งขึ้นด้วย โดยปัญหาทั้งหมดดังกล่าวสามารถอธิบายได้เป็นกรณีดังนี้

5.1.1. ปัญหาการทุจริตทางเศรษฐกิจ

ผลพวงจากสาเหตุการบังคับอพยพย้ายที่อยู่และที่ทำกินของชาวกะเหรี่ยงใจแผ่นดิน มีการประเมินจากนักวิชาการจำนวนหนึ่ง เช่น ทินมณี พิมพ์ศรี (2560) ว่าเมื่อมีการอพยพชุมชนชาวกะเหรี่ยงแล้วจะทำให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่างๆ จำนวนมาก โดยมีการชี้ว่าพื้นที่ป่าจะได้รับการฟื้นฟูให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายเช่นเดิม ในการนำเสนอข้อถกเถียงนี้ ยังมีการประเมินมูลค่าของโครงการทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีการจัดให้ชุมชนชาวกะเหรี่ยงอยู่ในพื้นที่ของรัฐตามที่จัดสรรไว้ โดยพิจารณา “มูลค่าปัจจุบันของผลตอบแทนสุทธิ

โครงการ” (Net Present Value: NPV) และ “อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ” (Economic Internal Rate of Return: EIRR) หรือกล่าวโดยทั่วไปคือ โครงการอพยพย้ายคนกะเหรี่ยงออกจากพื้นที่ไผ่แผ่นดิน หากชุมชนชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตามที่รัฐจัดสรรไว้ จะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนทางเศรษฐกิจ คือ 1) ค่าจัดสรรที่ดินสำหรับชุมชนชาวกะเหรี่ยง 2) ค่าชดเชยความเสียหายตามคำสั่งศาลปกครองกลาง 3) ค่าอบรมสร้างอาชีพให้กับชุมชนชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่ได้รับส่งผลให้ค่าของมูลค่าปัจจุบันของผลตอบแทนสุทธิโครงการ (NPV) มีค่าเท่ากับ “338,826,365.02 บาท” (เน้นโดยผู้เขียน) และ อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ (EIRR) มีค่าเท่ากับร้อยละ 36.50 รวมทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถคำนวณเป็นตัวเลขได้คือ 1) การเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าและสัตว์ป่า 2) การเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ที่เกิดจากรายได้ของการท่องเที่ยว 3) การเพิ่มขึ้นของรายได้จากการจ้างแรงงาน” (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 4)

นอกจากนี้ ยังมีการคาดการณ์ว่า พื้นที่แห่งใหม่ที่ชาวกะเหรี่ยงอพยพมาอาศัยอยู่นั้น จะกลายมาเป็นพื้นที่ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (ecotourism) และสามารถขายสินค้าให้กับบุคคลภายนอกที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่เพิ่มขึ้นได้ กลุ่มคนชาวกะเหรี่ยงจะมีสวัสดิการเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางด้านการศึกษา พยาบาล และสวัสดิการ ตลอดจนการเพิ่มขึ้นของค่าจ้าง การจ้างงานเพิ่มมากขึ้น และในที่สุดส่งผลให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี แต่ทว่า จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยแล้ว แม้ว่าจะมีร้านขายกาแฟหนึ่งร้าน ร้านขายของชำหนึ่งร้าน และร้านขายของป่าหนึ่งร้าน เกิดขึ้นจริง แต่พบว่าสิ่งที่ปรากฏในทางปฏิบัติกลับไม่สามารถพิสูจน์อย่างเป็นรูปธรรมถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน ตามที่มีการประเมิน “ผลการพัฒนา” ที่เกิดขึ้นกับชาวกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมยังไม่ปรากฏเป็นจริง นอกจากผลประโยชน์โดยตรงในเชิงที่เป็นรูปธรรมซึ่งยังไม่สามารถพิสูจน์แน่ชัดแล้ว ผลประโยชน์โดยอ้อม เช่น การสร้างความสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ การส่งเสริมวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงนั้น ผลประโยชน์เหล่านี้ล้วนไม่ปรากฏในพื้นที่หมู่บ้านโป่งลึก-บางกลอย นอกจากนี้ ชาวบ้านยังประสบปัญหาหลายด้าน (พงษ์ศักดิ์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2564)

1) ทุนนิยม “สีเขียว”

ภายหลังการอพยพชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมาที่พื้นที่หมู่บ้านบางกลอยล่าง มีการจัดตั้ง “โครงการโรงงานทอผ้าและปักผ้า” ขึ้น โดยให้ผู้หญิงชาวกะเหรี่ยง ซึ่งไม่มีที่ทำกินและไม่มีอาชีพให้เข้ามาประกอบอาชีพโดยใช้ความรู้ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงเหล่านี้ต้องปรับตัวละทิ้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของตนแบบเดิมและมาทำงานในโรงงาน พวกเขา

ต้องแปรเปลี่ยนแรงงานและมรดกความรู้ทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นค่าจ้าง หากไม่มาทำงานก็ย่อมไม่ได้รับค่าจ้างรายวัน โดยชาวบ้านที่เข้ามาทำงานในโรงงานฝ้ายนี้จะได้รับค่าแรงรายวันๆ ละ 80 บาทเท่านั้น โดยหากทำทั้งเดือนได้รับเงินไม่เกิน 2,400 บาท และได้ค่าตอบแทนจากผ้าที่ทอหรือปักสำเร็จอีกเป็นรายชิ้น โดยมีราคาขายชิ้นละ 3,000 ถึง 5,000 บาท

แม้ว่าราคาฝ้ายดังกล่าวอาจจะสามารถพิจารณาได้ว่าให้ค่าตอบแทนที่สูง ในพื้นที่ซึ่งชาวบ้านไม่ต้องใช้เงินมากนักในชีวิตประจำวันในพื้นที่หมู่บ้านบางกลอยล่าง อย่างไรก็ตาม หญิงสาวกะเหรี่ยงเหล่านี้จะต้องใช้เวลานานหลายเดือนในการทอหรือปักผ้าให้สำเร็จแต่ละชิ้น พวกเขาจะต้องเข้ามาทำงานที่โรงงานฝ้ายอย่างสม่ำเสมอทุกวัน เนื่องจากจะมีการตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่อยู่ตลอด เริ่มตั้งแต่ 8.00 นาฬิกาของทุกวันและสิ้นสุดเวลา 16.00 นาฬิกา (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564) ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านจะไม่มีโอกาสรับรู้ว่ามีค่าจ้างที่เกิดจากแรงงานและฝีมือของตนนั้น มีราคาขายจริงเท่าไรหรือถูกนำไปขายยังสถานที่ใด ในแง่นี้ จึงกล่าวได้ว่าโครงการนี้ส่งผลกระทบต่อชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านบางกลอย ซึ่งประสบกับการถูกขูดรีดแรงงาน (exploitation) นอกจากกระบวนการดังกล่าวจะส่งผลให้หญิงสาวกะเหรี่ยงเหล่านี้กลายเป็นชายขอบ (marginalized) มากยิ่งขึ้นแล้วจากการขูดรีดแรงงานภายหลังบังคับให้ชาวบ้านต้องทำงานในโรงงานแทนการทำงานตามวิถีดั้งเดิมซึ่งยึดโยงอยู่กับธรรมชาติ ยังเป็นการประสบกับปัญหาที่นักวิชาการบางคนเรียกว่า “การสะสมทุน โดยการพรากกรรมสิทธิ์” (accumulation by dispossession) กล่าวคือ ถือเป็นการสะสมทุนโดยบีบบังคับให้ชาวบ้านสละกรรมสิทธิ์ในพื้นที่หรือในการครอบครองทรัพยากร (Peluso and Lund 2011: 667) ในแง่นี้ ผู้ที่ทำการสะสมทุนและได้รับประโยชน์สูงสุดคือ นายทุนจากภายนอก โดยผู้หญิงสาวกะเหรี่ยงเหล่านี้ถูกพรากสิทธิในที่อยู่และที่ทำกินเดิม และจำเป็นต้องหาอาชีพและรายได้เพื่อชดเชยการไม่มีสถานที่ทำกินนั้น ที่สำคัญไปกว่านั้นพวกเขาถูกพรากความอัตลักษณ์ที่ยึดโยงอยู่กับที่ดินบรรพบุรุษที่ผ่าน

ภาพที่ 12 โรงงานทอและปักผ้า หมู่บ้านบางกลอย © ขจรศักดิ์ สิทธิ

ภาพที่ 13 ผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงกำลังปักผ้าบริเวณรอบโรงงานฯ © ขจรศักดิ์ สิทธิ
(ภายในโรงงานไม่อนุญาตให้บันทึกภาพ)

ในแง่ที่ดูเหมือนความซับซ้อนและความรุนแรงของกรณีพื้นที่แก่งกระจานนั้น ไม่สามารถอธิบายได้โดยแยกขาดสถานการณ์ของประเทศไทยออกจากบริบทโลก ซึ่งมีปรากฏในรูปกระแสการแปรเปลี่ยนวัฒนธรรมให้กลายเป็นทุน (Jameson 1997: 246) หรือกระแส “เศรษฐกิจสีเขียว” (green economy) หรือ “วาระเขียว” ในแง่ที่ว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจดังกล่าวเกิดขึ้นจากแรงงานที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากกระแสการพัฒนาตามเศรษฐกิจสีเขียวหรือวาระสีเขียว ซึ่งปรากฏขึ้นจำนวนมากควบคู่กับการเรียกร้องการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ การใช้พลังงานทดแทน และการเรียกร้องให้มีการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอน (carbon-emission reduction)

ในแง่ที่จึงเป็นการฉายใช้มาตรการใหม่เพื่อเร่งรัดการแสวงหากำไรของภาครัฐและเอกชน โดยการเชิดชูความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่ากระแสเหล่านี้เป็นผลพวงมาจาก การที่ “ภาครัฐและเอกชน” ของไทยต้องการอ้างการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายที่แท้จริงคือการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจ การอ้างการอนุรักษ์ธรรมชาติบนพื้นฐานของระบบทุนนิยมภายในประเทศไทยนี้ ดูสอดคล้องกับมาตรการอื่นๆ ของประเทศ เพื่อเป็นการแสดงออกให้เห็นว่ามีการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ที่น่าสนใจมาตรการเหล่านี้เริ่มปรากฏในช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่กรณีแก่งกระจานปะทุขึ้นระลอกใหม่ด้วย เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการออกแผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน พ.ศ.2557 ซึ่งมีการตั้งเป้าในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ (zoning) ซึ่งการออกแผนดังกล่าวดูเหมือนส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการรับเอาอิทธิพลและแรงกดดันภายนอกประเทศ ในฐานะ “ความร่วมมือในระดับนานาชาติเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก” ตลอดจนความพยายามในการออกมาตรการของกระทรวงพลังงาน ซึ่งมีการออกแผนพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือกร้อยละ 25 ใน 10 ปี (พ.ศ.2555-2564) เพื่อมุ่งสู่การเป็นสังคมที่ปล่อยสารคาร์บอนต่ำ (ณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศศักดิ์, 2016: 165) แต่อย่างไรก็ตาม อ้างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเช่นนี้ยังเป็นไปเพื่อแสวงหากำไรสูงสุดเช่นเดิม และยังคงเปิดช่องทางแบบใหม่ให้ภาครัฐและเอกชน ใช้การเสนอวาระซ่อนเร้นในการแสวงหากำไรภายใต้การอนุรักษ์ธรรมชาติในช่องทางแบบใหม่ด้วย

5.1.2. การสูญเสียวิถีชีวิตของคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

การเกิดขึ้นของปัญหาความขัดแย้งในกรณีแก่งกระจาน ยังนำมาซึ่งความซับซ้อนและความรุนแรงของปัญหาในแง่ของการสูญเสียวิถีชีวิตของคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงด้วย วิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงนั้นมีการยึดโยงอยู่กับการทำไร่หมุนเวียน (swidden agriculture) ในอดีตชาวบ้านสามารถ

ทำไร่หมุนเวียนได้ในพื้นที่ใจแผ่นดิน โดยในการทำไร่หมุนเวียนแต่ละครั้งจะมีการทำไร่สลับแปลง และแปลงใดที่มีการทำแล้ว ชาวบ้านจะใช้เวลาในการพักฟื้นแปลงอีกเจ็ดปี โดยที่ชาวบ้านจะไม่เข้าไปตัดต้นไม้หรือไม่ใช้ประโยชน์อื่นใดในบริเวณดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ต้นไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ สามารถฟื้นตัวกลับมาอีกครั้ง (จันทร์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2564)

เมื่อมีการอพยพชาวบ้านมายังพื้นที่ใหม่ในพื้นที่บางกลอยล่างในปัจจุบันนั้น ชาวบ้านไม่สามารถทำไร่หมุนเวียนได้ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่สำคัญคือ พื้นที่ใหม่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก พื้นที่มีจำกัด หรือแม้แต่นอกจากการที่หลายครอบครัวไม่ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกิน ดังนั้นภายหลังจากการบังคับอพยพคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจากพื้นที่ใจแผ่นดินเพื่อมาอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่บางกลอยล่างนั้น ชาวบ้านจึงไม่สามารถดำรงวิถีชีวิตเช่นเดิม และส่งผลให้การใช้ชีวิตของชาวบ้านจึงไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตเช่นในอดีต ซึ่งเคยใช้ชีวิตโดยการอยู่กับธรรมชาติหรือพึ่งพาธรรมชาติ การไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่กับชาตินี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยตรงด้วย ดังที่ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า

“ชาวบ้านก็เริ่มที่จะไม่รู้ [วัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง] เด็กรุ่นใหม่เริ่มที่จะไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับวิธีการอะไรพวกนี้ หรือวัฒนธรรมอะไรพวกนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิธีการต่างๆ อย่างเด็กรุ่นใหม่เขาก็เริ่มไม่เข้าใจ อันที่สองอาจเกี่ยวกับเรื่องการใช้ทรัพยากร คือว่าชาวบ้านเคยใช้ชีวิต แบบพึ่งพาธรรมชาติ อย่างเช่นหาลา หาดักอะไรพวกนี้ ชาวบ้านไม่สามารถใช้การพึ่งพาธรรมชาติได้ เพราะมีข้อกฎหมายบังคับไม่ให้ทำนู่นทำนี่ เช่น มี พ.ร.บ.อุทยานฯ” (พงษ์ศักดิ์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2564)

จากบทสัมภาษณ์จะพบว่าวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เนื่องจากวิถีชีวิตยึดโยงกับพื้นที่อย่างมาก หากไม่มีที่ดินเสียแล้ววิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของพวกเขานั้นแทบไม่สามารถดำรงอยู่ได้

5.1.3. การสร้างความรู้เดียวসাและความเป็นปีศาจให้กับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ความซับซ้อนและความรุนแรงของความขัดแย้งกรณีแก่งกระจานอีกประการหนึ่งคือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในแก่งกระจานถูกสร้างภาพตัวแทน (representation) ซึ่งมีการสร้างภาพตัวแทนใน 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรก การสร้างภาพตัวแทนคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงว่าเป็น “ผู้ไร้เดียงสา” (naïve) แต่ในขณะเดียวกันลักษณะที่สองคือ การสร้างภาพให้คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็น “สิ่งชั่วร้าย” หรืออาจจะเรียกในทางทฤษฎีว่าเป็น “การสร้างความเป็นปีศาจ” (demonization) ให้กับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไปด้วยพร้อมๆ กัน

1) คนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงผู้ไร้เดียงสา

คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่แก่งกระจานนั้นถูกประกอบสร้างอัตลักษณ์จากคนภายนอกว่าเป็นกลุ่มคนที่ “ไร้เดียงสา” ล้าหลัง ไม่ทันสมัย และไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลง ภาพตัวแทนเช่นนี้ปรากฏในการสร้างมายาคติเกี่ยวกับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในแง่ที่ว่า อัตลักษณ์ของคนเหล่านี้ไม่มีความเปลี่ยนแปลง มีวิถีชีวิตอยู่แบบดั้งเดิมดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย ปราศจากปัญหาในชีวิต ภาพลักษณ์เช่นนี้นำเสนอโดยสื่อกระแสหลัก เช่น “การสร้างควมโรแมนติก” (romanticization) กับการแต่งกายและเครื่องประดับของคนกะเหรี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงชาวกะเหรี่ยง เช่น หญิงชาวกะเหรี่ยงปกากะญอจะทำการทอผ้าซึ่งมีลวดลายจากธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น “ดวงดาว สายน้ำ สัตว์ป่า ดอกไม้ ใบไม้” โดยผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงที่ยังไม่ออกจากเรือนนั้นจะสวมชุดขาวยาวถึงข้อเท้าที่เรียกว่า “เซวา” แต่ถ้าหากออกเรือนแล้วจะสวมชุดที่เรียกว่า “เซโม้ชู” ซึ่งเป็นเสื้อสีดำปักด้วยลวดลายลูกเต๋อ นุ่งผ้าถุงมัดหมี่สีแดงเรียกว่า “หนี” และใช้ผ้าโพกศีรษะเรียกว่า “ผ้าเช่อเผือก” ขณะที่ผู้ชายสวมชุดสีแดงทรงกระบอก และใส่โสร่งหรือกางเกงสีดำเรียกว่า “สะดอ” ขณะที่บ้านของชาวกะเหรี่ยงนั้นทำจากไม้ไผ่ หลังคาทำจากหญ้าคา มีใต้ถุนยกสูง (สารคดี, 2564: 26)

แม้ว่าภาพตัวแทนดังกล่าวมีส่วนที่ต้องตรงตามอัตลักษณ์ของคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง แต่การนำเสนอดังกล่าวคือการสร้างความโรแมนติก “เกินจริง” ซึ่งส่งผลให้คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงดูไร้เดียงสา ไม่สนใจโลก ไม่มีความซับซ้อน และอยู่กับธรรมชาติเท่านั้น ภาพตัวแทนดังกล่าวราวกับไม่มีความขัดแย้งหรือความตึงเครียดที่เกิด ซึ่งภาพตัวแทนเช่นนี้อาจจะมีส่วนในการพราก “ความเป็นตัวการ” (a sense of agency) ของคนกะเหรี่ยงอย่างเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ กล่าวคือ “ด้วยความไร้เดียงสา ไม่เท่าทัน ไม่สนใจ และไม่เข้าใจความซับซ้อนของโลก” คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจึงไม่สามารถตัดสินใจชะตากรรมของตนเองได้ ต้องรอให้ผู้คนภายนอกคิดแทนและดำเนินการเรื่องต่างๆ ให้ อย่างไรก็ตาม แท้จริงแล้วคนกะเหรี่ยงจำนวนมากแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนและเจินจัดในการใช้ชีวิตอย่างมาก เช่น มีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างดี ตลอดจนมีชีวิตที่เกี่ยวข้อและอยู่กับเรื่องราวของโลกที่มีความยุ่งยากซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ อย่างเช่นการฟ้องร้องคดีความทางกฎหมาย หรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนชาติพันธุ์ซึ่งเป็นการเรียกร้องสิทธิต่างๆ ของพวกเขา เป็นต้น

2) คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงผู้ลึกลับและอันตราย

นอกเหนือจากการประกอบสร้างภาพตัวแทนของคนกะเหรี่ยงในลักษณะคนผู้ไร้เดียงสาของสื่อกระแสหลักแล้ว เจ้าหน้าที่รัฐไทยยังพยายามสร้างภาพตัวแทนให้กับคนกะเหรี่ยงในฐานะ

คนที่ “ลึกลับและอันตราย” ไม่สามารถไว้วางใจได้ โดยการประกอบสร้างภาพตัวแทนดังกล่าวที่ปรากฏขึ้น เช่น เป็นผู้ที่ “บุกรุกแผ้วถางป่า” “ครอบครองอาวุธปืน” “มียาเสพติด” “ตัดต้นไม้มีค่าและล่าสัตว์หายาก” และ “ไม่ใช่คนไทย” (นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564) การนำเสนอภาพดังกล่าวนี้ชัดเจนที่สุดในภาพเหตุการณ์ ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐนำเสนอในการต่อสู้ว่า เมื่อเข้าตรวจค้นพื้นที่ของคนกะเหรี่ยง “พบพืชยาเสพติด (กัญชา) ปลุกกระจายทั่วแปลงที่ดินที่ถูกบุกรุกพบซากสัตว์จำนวนหนึ่ง และพบต้นไม้ใหญ่อายุมากกว่าร้อยปีถูกตัดโค่นและเผากระจายทั่วแปลงที่บุกรุก ซึ่งเป็นลักษณะที่มีการเปิดป่าใหม่ ในเพียงพบธนบัตรสกุลเงินต่างประเทศและเอกสารการบันทึกที่เป็นภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทย” (คำพิพากษาศาลปกครองกลาง, 2559:6)

ความพยายามในการนำเสนอภาพลักษณะด้านลบเช่นนี้แก่ชาวกะเหรี่ยงบางกลอยนั้น ดูเหมือนเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างความเป็นปิตาภให้กับพวกเขาหรือทำให้พวกเขาเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย ซึ่งยึดโยงอยู่กับ “ความเป็นป่า” ในการรับรู้ของคนไทยทั่วไป ซึ่งไม่ได้มองว่าป่าคือทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่หมายถึงสิ่งลึกลับ อาจมีความยากลำบากหรือแม้แต่ต่ออาชญากรรม นอกจากนี้ การที่มุ่งประเด็นเรื่องการค้นพบธนบัตรสกุลต่างประเทศ เป็นความพยายามสร้างความเป็นอื่นและเป็นคนต่างด้าวอย่างชัดเจนให้กับคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ด้วยวิธีการแบบไทยๆ ของรัฐไทย ในแง่ที่ว่าเพียงแค่ว่า “ธนบัตรสกุลต่างประเทศ” เท่ากับคนต่างด้าวชาวกะเหรี่ยง ซึ่งนอกจากจะไม่ใช่ “คนไทย” แล้ว ยังเข้ามาแสวงหาประโยชน์ใน “ผืนแผ่นดินไทย” ภาพตัวแทนดังกล่าวทำหน้าที่ในการการปลุกความเป็นชาตินิยมทางด้านสิ่งแวดล้อมของคนไทย” (environmental nationalism) ของคนในสังคมไทย และเพื่อสร้างความชอบธรรมในการ “จัดการ” กับคนกลุ่มชาติพันธุ์ได้ง่ายขึ้น หรือมีความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงต่อพวกเขา

5.1.4. การขับไล่และการเผาบ้านชาวกะเหรี่ยง

ความขับข้อนและความรุนแรงยังเกิดขึ้นอีกคำรบหนึ่งในช่วง พ.ศ.2542-2554 ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่สภาพพื้นที่หมู่บ้านบางกลอยล่างที่รัฐจัดสรรใหม่ไม่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัยและการทำกิน ตลอดจนการที่รัฐไม่ได้จัดสรรที่ดินทำกินให้กับชาวบ้านตามที่ตกลงไว้ ส่งผลให้ชาวกะเหรี่ยงบางกลุ่มเดินทางกลับขึ้นไปอาศัย และทำกินยังพื้นที่ใจแผ่นดิน หรือบางกลอยบนอีกครั้งหนึ่ง แต่แม้ว่าในช่วงแรกนั้นคนกะเหรี่ยงที่เดินทางกลับขึ้นไปนั้นจะสามารถอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ใจแผ่นดินได้ แต่อย่างไรก็ตาม การเดินทางกลับขึ้นไปนี้ถูกตรวจสอบ ติดตาม และห้ามปรามโดยเจ้าหน้าที่รัฐมากขึ้น โดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ.2552 จนถึง พ.ศ.2554 เจ้าหน้าที่อุทยานเริ่มมีการลาดตระเวนเพื่อ “ดูแลรักษาป่า” และได้มีการตรวจพบการกลับขึ้นไปอาศัยและทำกินบนพื้นที่

บริเวณใจแผ่นดิน และพื้นที่อื่นๆ เช่น บริเวณห้วยขุนกระเบน ห้วยซำซุ่มเห็ด ห้วยตระกูลพาด ห้วยตระกูลโพ และห้วยพลู ค้วย

ภายหลังการตรวจพบดังกล่าว เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ “ผลักดัน” ชาวกะเหรี่ยงออกจากพื้นที่หรือแท่งที่จริงอาจจะเรียกว่าเป็นการ “ขับไล่ออก” (expulsion) ให้ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยในพื้นที่ป่าแก่งกระจานนั้นต้องออกจากที่อยู่อาศัยและที่ทำกินอีกครั้ง การขับไล่นี้เป็นการแสดงออกว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้รับฟัง หรือสนใจที่จะแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญหลังจากที่ถูกบังคับอพยพลงมาจากพื้นที่ไปงลึก-บางกลอยล่าง

ดังนั้นในช่วงระยะเวลาเพียง 3 ปี ระหว่าง พ.ศ.2552-2554 เจ้าหน้าที่รัฐได้ทำการจับกุมชาวกะเหรี่ยงทั้งหมดถึง 4 ครั้งด้วยกัน คือ

- 1). ในเดือนเมษายน 2553 เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน และกรมทหารราบที่ 29 เข้าจับกุม “ผู้กระทำความผิด” จำนวน 12 จุด
- 2). การจับกุมครั้งที่สองระหว่างเดือน มิถุนายน ถึงสิงหาคม 2553
- 3). การจับกุมครั้งที่ 3 เดือนเมษายนถึงพฤษภาคม 2554 จำนวน 24 จุด
- 4). การจับกุมครั้งที่ 4 วันที่ 4 มิถุนายน 2554 ซึ่งเป็นการจับกุมครั้งใหญ่ซึ่งมีการจับกุมกว่า 17 จุด และมีการรื้อถอนและเผาทำลายสิ่งปลูกสร้างกว่า 21 หลัง (รวบรวมจาก นิรันดร์ พงษ์เทพ, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2564, และคู่มือประกอบ ทิมมณี พิมพ์ศรี, 2560: 51)

โดยกรณีที่ 4 ใน พ.ศ.2554 นี้เองปัญหาความขัดแย้งปะทุขึ้นอีกอย่างรุนแรง เนื่องจากเจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเข้าขับไล่ออก และเผาบ้านเรือน ทุ่งฉาง และทรัพย์สินของคนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งตัดสินใจกลับขึ้นไปอยู่อาศัยและทำกินยังพื้นที่เดิมที่ใจแผ่นดิน แม้ว่ารัฐจะอ้างว่าเป็นมาตรการ “การผลักดันกลับ” แต่ทว่ามาตรการดังกล่าวนำมาซึ่งคำถามที่ว่า แท้ที่จริงแล้วการเดินทาง “กลับ” ของคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนั้น หมายถึงการกลับไปยังหมู่บ้านบางกลอยล่างหรือใจแผ่นดิน ซึ่งเป็นพื้นที่เดิมของพวกเขา นอกจากนี้ จากการดำเนินการอย่างรุนแรงของเจ้าหน้าที่ อาจจะเรียกได้ว่าเป็น “การขับไล่ออก” คนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในทัศนะของคนชาติพันธุ์แล้วการดำเนินการของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นการใช้ความรุนแรงอย่างมากและเกินกว่าเหตุ ดังที่ปู่คออี้ เคยให้สัมภาษณ์กับสื่อว่ามาตรการในการขับไล่ออกดังกล่าว “ทำเหมือนพวกเขาไม่ใช่คน” นอกจากนี้ เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐกระทำแล้วกลับปฏิเสธความรับผิดชอบและกล่าวอ้างว่าเป็นความผิดของชาวบ้าน ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งอธิบายเพิ่มเติมถึงประเด็นนี้ ซึ่งยังอยู่ในใจคนกะเหรี่ยงจำนวนมาก แม้ว่าจะกล่าวออกมาอย่างชัดเจนไม่ได้มากนัก “ผมคิดว่าอยากเสริมในเรื่องพนักงานเจ้าหน้าที่ เราจะเห็นข่าวกรณีตอน โคนยิงหรือ โคนฆ่า เขาจะพยายามโยนให้ชาวบ้าน” (พงษ์ศักดิ์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2564) ดังนั้น การสร้างภาพของคนกะเหรี่ยงเหล่านี้เพื่อให้มี

ความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงแก่พวกเขา และท้ายที่สุดแล้วคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้กลายมาเป็นเป้าหมายและเหยื่อของความรุนแรง

ภาพที่ 14 รูปวาดรำลึกถึงปู่คออี้ มินิและกระท่อมที่ถูกเผา
คิดที่บริเวณ “ศาลาพอลละจี” หมู่บ้านบางกลอย © ขจรศักดิ์ สิทธิ

1. การอุ้มหายกับสิทธิและเสรีภาพ

การสร้างเสริมความรุนแรงต่อคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโดยการขับไล่เป็นช่วงเวลาคาบเกี่ยวและทับซ้อนกับกรณีการหายตัวไปของพอลละจี รักจงเจริญหรือที่รู้จักในนาม “บิลลี่” นักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่แก่งกระจาน แม้ว่าการหายตัวไปของบิลลี่เป็นการที่หลายฝ่ายเชื่อว่าเข้าข่าย “บังคับให้สูญหาย” (enforced disappearance) หรือ “การอุ้มหาย” จากการพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ล่าสุดจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บิลลี่ได้เสียชีวิตแล้วจากการตรวจชิ้นส่วนกระดูก 2 ชิ้น ในถังน้ำมันขนาด 200 ลิตร ในพื้นที่แก่งกระจาน ซึ่งจากแถลงการณ์ของสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ชี้ว่าเป็น “วัตถุเป็นชิ้นส่วนกระดูกกะโหลกศีรษะข้างซ้ายของมนุษย์ มีรอยไหม้สีน้ำตาล ร่วมกับรอยแตกร้าว และการหดตัวของกระดูกจากการถูกความร้อนที่อุณหภูมิประมาณ 200-300 องศาเซลเซียสที่สำคัญทั้งนี้ชิ้นส่วนกระดูกดังกล่าวตรวจพบสารพันธุกรรมตรงกับโพเราะจี รักจงเจริญ มารดาของ พอลละจี ทำให้เมื่อพิจารณาจากสถานที่เกิดเหตุ พยานหลักฐานในสำนวนอื่นประกอบ พนักงานสอบสวนคดีพิเศษจึงเชื่อว่า วัตถุดังกล่าวเป็นกระดูกของนายพอลละจี รักจงเจริญที่เสียชีวิตแล้วโดยไม่ทราบวิธีที่ทำให้ตาย แต่นำมาเผาทำลายเพื่ออำพรางคดี” (ประชาไท, 3 กันยายน 2562)

อย่างไรก็ตาม คดีความในกรณีดังกล่าวนี้ไม่มีความคืบหน้าอย่างที่ควรจะเป็น ในการติดตามตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ในแง่นี้ ความรุนแรงและกระบวนการยุติธรรมที่ล่าช้านี้ นอกจากจะก่อให้เกิดความหวาดกลัวในกลุ่มคนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่แก่งกระจานแล้ว ยังเป็นที่ลึกรอนำกำลังใจของคนในพื้นที่ในการติดตามการพิจารณาคดี และเรียกร้องสิทธิด้วย (Thaipublica, 19 เมษายน 2562) คนในพื้นที่แก่งกระจาน จึงถูกทำให้เป็น “คู่ขัดแย้งเป็นคู่ตรงข้าม” (binary opposition) และ “เป็นอื่น” (the others) กับรัฐไทย ซึ่งยังคงใช้อำนาจในการบังคับ ชูเชื้อ ตามตัวอย่างในอดีต ซึ่งมีวัฒนธรรมการใช้ถ้อยแถลงในการเผาอำพรางศพผู้เสียชีวิตจากการถูกฆาตกรรม โดยเจ้าหน้าที่รัฐ และแก้ปัญหาด้วยการข่มขู่และการใช้กำลังของเจ้าหน้าที่ (จารุรัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม, 2559) ซึ่งเหตุการณ์ในอดีตเหล่านี้จะสามารถนำมาใช้อธิบายในกรณีของบิลลี่ ซึ่งถูกอุ้มหาย และเผาในลักษณะเดียวกัน

2. สิทธิเสรีภาพกับวัฒนธรรมลายนวลพื้นผิ

ใจกลางของปัญหาการอุ้มหายคือ การละเมิดสิทธิมนุษยชน (human rights) ของคนในพื้นที่ โดยสิทธิมนุษยชน หมายถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ได้รับการรับรองเอาไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับรวมถึง ฉบับ พ.ศ.2560 เช่น มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน สิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิที่รัฐกำหนด จัดหาให้ และคุ้มครองแก่บุคคล นอกจากนี้ กฎหมายอื่นๆ ซึ่งออกตามความในรัฐธรรมนูญ ยังมีการรับรองเพื่อให้เกิดการปกป้องและสนับสนุนสิทธิมนุษยชนในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งในกรณีนี้ เจ้าหน้าที่รัฐจะไม่ได้ปกป้องและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ในกรณีแก่งกระจาน จะเห็นได้ว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเมิดสิทธิในร่างกายและชีวิต ซึ่งได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ดังที่ มาตรา 28 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือ ไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้”

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายจะทำการรับรองสิทธิของบุคคลเอาไว้ดังที่กล่าวไปแล้วนี้ แต่ทว่าในทางปฏิบัติสิทธิมนุษยชนไม่ได้รับการปกป้องและคุ้มครองอย่างเต็มที่ในสังคมไทยโดยรวม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่แก่งกระจาน นอกจากนี้ ความรุนแรงและกระบวนการยุติธรรมที่ล่าช้านี้ นับเป็นอีกครั้งหนึ่งซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์ที่น่าสะทือนใจของสังคมการเมืองไทย ซึ่งไทเรล ฮาเบอร์คอร์น (Tyrell Haberkorn) เรียกว่า “วัฒนธรรมลายนวลพื้นผิ” (impunity culture)

5.1.5. นโยบายทวงคืนผืนป่า

ปัญหาความซับซ้อนและรุนแรงทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นใน พ.ศ.2557 เมื่อคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) ออกมาตรการที่เรียกว่า “นโยบายทวงคืนผืนป่า” ตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 66/2557 ลงวันที่ 17 มิถุนายน 2557 นโยบายทวงคืนผืนป่า หรือ “นโยบาย 66/2557” ถือเป็นนโยบายแรกๆ ของ คสช. ซึ่งผลต่อเนื่องมาจากคำสั่ง 64/2557 ลงวันที่ 14 มิถุนายน 2557 นโยบายทวงคืนผืนป่ามีสาระสำคัญคือ การเร่งรัดให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุกครอบครองทำลายป่า ติดตามผลคดีป่าไม้ และฟื้นฟูสภาพป่าที่สมบูรณ์ โดยให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมติดตามผลการดำเนินงานให้คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติทราบอย่างต่อเนื่อง ดังข้อความตอนหนึ่งของคำสั่งที่เขียนว่า “1. ให้กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อย กองกำลังป้องกันชายแดน ของกองทัพบก และกองทัพเรือตลอดจนหน่วยงานที่มีภารกิจและอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุก ยึดถือครอบครอง ทำลาย หรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่สภาพป่า รวมทั้งผู้สมคบและสนับสนุนช่วยเหลือ ให้ได้ผลอย่างจริงจัง ในทุกพื้นที่ รวมทั้งสกัดกั้นการลักลอบตัดไม้มีค่าหรือไม้หวงห้าม การนำเข้าและส่งออกไม้ที่ผิดกฎหมาย ตลอดจนแนวชายแดน ตลอดจนการปราบปรามเรือขายขบวนการตัดไม้ทำลายป่าในทุกหมู่บ้านและชุมชนทั่วประเทศ” (ราชกิจจานุเบกษา, 2557, น.3)

ควรกล่าวด้วยว่า ในการกำหนดนโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ได้มีการกำหนดข้อยกเว้นเอาไว้ว่ากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาก่อน หรือกลุ่มที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จนกว่าจะมีมาตรการแก้ไขในระยะยาว ดังนั้น กลุ่มชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านใจแผ่นดิน และบางกลอยบนในป่าแก่งกระจาน มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษแล้ว ย่อมได้รับการผ่อนผันจากการออกคำสั่งดังกล่าว ดังที่มีการกำหนดเอาไว้ว่า

“2.1 การดำเนินการใดๆ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมนั้นๆ ก่อนคำสั่งนี้มีผลบังคับใช้ ยกเว้นผู้ที่บุกรุกใหม่ จะต้องดำเนินการสอบสวน และพิสูจน์ทราบ เพื่อกำหนดวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมและดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

2.2 การดำเนินการเร่งด่วนในปัจจุบัน คือ การป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มเติม ด้วยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดและเด็ดขาด”

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วนโยบายทวงคืนผืนป่าก่อให้เกิดการเร่งรัดติดตามพื้นที่ป่า “คืน” โดยเจ้าหน้าที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการติดตามดังกล่าวมีการให้การผ่อนผันจริงแต่เกิดขึ้นบางกรณี เช่น มีกลุ่มชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้รับการผ่อนผันไม่ต้องปฏิบัติตามนโยบายนี้ เช่น เกษตรกรชาวไร่ห้วยน้ำหิน จังหวัดน่าน หรือพื้นที่ป่าแดง จังหวัดแพร่ ซึ่งอาศัยในพื้นที่ป่าสงวนแม่ก่อน-แม่สาย ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งได้รับการจัดสรรพื้นที่ทำกินคนละ 1-3 ไร่ แต่ทว่ายังมีชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย 66/2557 จำนวนมาก เช่น ชาวบ้านจังหวัดชัยภูมิ นอกจากนี้ ที่สำคัญกล่าวได้ว่านโยบายนี้ไม่ได้มีเป้าหมายในการผ่อนผันให้กับกลุ่มชาติพันธุ์

โดยภายหลังจากการออกคำสั่งของ คสช. แล้ว เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานทำการ “เร่งสำรวจตรวจสอบ” พื้นที่ และ “พบว่าพื้นที่ป่ามีการบุกรุกและมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสัตว์ป่า จึงทำให้เกิดการเร่งอพยพชาวกะเหรี่ยงลงไปที่พื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรเอาไว้ที่หมู่บ้านโป่งลึก-บางกลอยล่าง (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ)” มากขึ้นด้วย ทั้งนี้ในการสอบสวนดังกล่าว รัฐได้อ้างว่าได้มีการจัดสรรพื้นที่ให้คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแล้ว พร้อมทั้งมีการเตรียมการโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยเหลือส่งเสริมให้ชีวิตชาวกะเหรี่ยงดีขึ้น และพึ่งพาตนเองได้ และยังเป็นการแก้ไขปัญหาการบุกรุกถือครองป่าต้นน้ำแม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำปราณบุรี (ทินมณี พิมพ์ศรี, 2560: 32) ประเด็นที่น่าสนใจคือ นโยบายแรกๆ ที่คณะรัฐประหารมักจะดำเนินการคือ “การทวงคืนพื้นที่ป่า” ซึ่งอาจจะสะท้อนทัศนคติฐานคิดของกลุ่มกองทัพในลักษณะ “ยึดคิดพื้นที่” (territory-oriented) แต่ในนโยบาย 66/2557 ดังกล่าว ซึ่งอ้างถึงเหตุผลของการพยายามจะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่อนุรักษ์ เขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตอุทยานแห่งชาติ ผลจากการปราบปรามและหยุดยั้ง “การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้” ยิ่งมีแนวโน้มทำให้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่แก่งกระจานยังลุกลาม บานปลาย และรุนแรงขึ้นด้วย

5.1.6. การผลักดันแก่งกระจานสู่มรดกโลก

ปัญหาความขัดแย้งในแก่งกระจานมีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้นอีก เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐไทยต้องการผลักดันให้กลุ่มป่าแก่งกระจาน ซึ่งประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน (และอุทยานแห่งชาติกุยบุรี อุทยานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติไทยประจัน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ น้ำภาชี รวมพื้นที่ 2,938,909.84 ไร่) ขึ้นทะเบียนเป็น “มรดกโลก” (World Heritage) ด้านสิ่งแวดล้อม ต่อองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization หรือ UNESCO) (Thai PBS News, 9 กรกฎาคม 2562) ทั้งนี้ยูเนสโกได้วางหลักเกณฑ์ในการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเอาไว้ใน “อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครอง

มรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ” มาตรา 2 บัญญัติว่า มรดกทางธรรมชาตินั้นต้องมีความหมายครอบคลุมถึงนิยามต่อไปนี้

“สภาพธรรมชาติที่ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพและทางชีวภาพหรือกลุ่มของสภาพธรรมชาติดังกล่าว ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางสุนทรียศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์

สภาพองค์ประกอบทางธรณีวิทยา หรือธรณีสังฐาน หรือบริเวณที่พิสูจน์ทราบอย่างชัดเจนว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสายพันธุ์สัตว์และพืชที่กำลังได้รับการคุกคาม ซึ่งคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางวิทยาศาสตร์ หรือการอนุรักษ์

สภาพธรรมชาติหรือบริเวณที่พิสูจน์ทราบอย่างชัดเจนว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์ และความมั่งคั่งตามธรรมชาติ”

ประเทศไทยการขึ้นทะเบียนมรดกโลกมีตัวอย่างมาอย่างยาวนาน ซึ่งในประเทศไทยมีทั้งมรดกโลกที่เป็นมรดกทางด้านวัฒนธรรม ได้แก่ แหล่งมรดกโลกอยุธยา แหล่งมรดกโลกสุโขทัย และแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และมีมรดกโลกทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มรดกโลกเขาใหญ่ มรดกโลกห้วยขาแข้ง กล่าวเฉพาะในกรณีแก่งกระจานนั้น ความพยายามดังกล่าวในการผลักดันให้กลุ่มป่าแก่งกระจานนี้เป็นมรดกโลกมีมานานมากแล้วตั้งแต่ พ.ศ.2553 และมาประสบความสำเร็จใน พ.ศ.2564 เหตุผลที่สำคัญเนื่องมาจาก เจ้าหน้าที่รัฐเชื่อว่าการเป็นมรดกโลกจะเป็นการสร้างคุณค่าอย่างสูงด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพยายามดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลไทยพยายามเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับองค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนพยายามกำหนดนโยบายที่สอดคล้องโดยมุ่งหวังให้กลุ่มป่าแก่งกระจานกลายเป็นมรดกโลก โดยรัฐบาลไทยพยายามอย่างมากในการประกาศว่าได้มีการรับเอาและยึดถือบรรทัดฐานและมาตรฐานขององค์การระหว่างประเทศและโลกาภิบาลทางด้านสิ่งแวดล้อม (global environmental governance) เช่น สหประชาชาติ ตลอดจนนโยบาย วาระ เครือข่าย และมาตรการต่างๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Division for Sustainable Development)

แม้ว่าโลกาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อมโลกไม่ใช่รัฐบาลโลกที่มีอำนาจเหนือรัฐต่างๆ อย่างสิ้นเชิง แต่ทว่าหน่วยงานโลกาภิบาลนี้มีบทบาทอย่างมาก โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยกระแสแห่งความไม่แน่นอน (uncertainty) ต่างๆ และสิ่งรบกวน (disruption) จำนวนมาก โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความจำเป็นที่รัฐต่างๆ ทั่วโลก รวมถึงรัฐไทยต้องรับมือและจัดการกับปัญหาที่มีความซับซ้อนที่ต้องเผชิญ นอกจากนี้ โลกาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อมยังเป็นสร้างบรรทัดฐานและสภาวะแห่งความร่วมมือกันหรือ “การร่วมกันทางการเมือง” (political

coordination) อย่างเป็นระบบ มีวัตถุประสงค์เพื่อการบรรลุเป้าหมายร่วมกันหรือแก้ไขปัญหา ร่วมกันของโลกด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีสหประชาชาติเป็นตัวแสดงสำคัญ เพื่อให้รัฐต่างๆ ปฏิบัติ ตามนโยบาย วาระ และมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมดังกล่าว

ในการยื่นขอขึ้นทะเบียนกลุ่มป่าแก่งกระจานเป็นมรดกโลก ในอดีตยูเนสโก (UNESCO) ได้มีมติไม่รับรองกลุ่มป่าแก่งกระจานจากการเป็นมรดกโลก ด้วยเหตุผลหลักประการสำคัญคือ ปัญหาเขตป่ากันเขตแดนระหว่างไทยและพม่า และปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ และชี้ด้วยว่า รัฐ ไทยควรพยายามอนุรักษ์ดูแลพื้นที่ป่าแก่งกระจาน ไม่ให้มีการบุกรุกหรือทำลาย พร้อมกับแก้ไข ปัญหากลุ่มคนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าให้เรียบร้อย อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการขึ้น ทะเบียนกลุ่มป่าแก่งกระจานเป็นมรดกโลกมาประสบความสำเร็จใน พ.ศ.2564 ในคราวการประชุม ยูเนสโก ซึ่งจัดขึ้นโดยมีสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นเจ้าภาพ

การพยายามผลักดันให้กลุ่มป่าแก่งกระจานกลายเป็นมรดกโลกจะส่งผลกระทบต่อ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่เองยังไม่มีความต้องการให้กลุ่มป่าแก่งกระจาน ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก โดยมีการแสดงความเห็นออกเป็น 3 แนวคิดหลัก ได้แก่

แนวคิดแรก ไม่ต้องการให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเลย เนื่องจากหวาดกลัวว่าพวกเขาจะ ไม่ได้รับอนุญาตให้อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่อไป หรือชาวกะเหรี่ยงถูกขับไล่ออกจากพื้นที่เร็วขึ้น ซึ่ง เริ่มเห็นชัดตั้งแต่ พ.ศ.2554 เมื่อรัฐได้ใช้ “ยุทธการตะนาวศรี” ขับไล่ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยในพื้นที่ และปัญหาเริ่มในช่วงหลัง ตั้งแต่ พ.ศ.2557 ซึ่งจะส่งผลให้มีการแย่งยึดพื้นที่กลุ่มคนที่อยู่อาศัยทำกิน ในพื้นที่อีก

แนวคิดที่สอง คือ การเสนอทางเลือกว่าหากมีความจำเป็นต้องขึ้นทะเบียนกลุ่มป่าแก่ง กระจานให้กลายเป็นมรดกโลกด้านสิ่งแวดล้อม (natural heritage) แล้ว ควรเสนอให้ขึ้นทะเบียน มรดกโลกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ด้วย หรือเสนอควบคู่กัน โดยมีการเสนอให้นำ วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่แก่งกระจาน ไปยื่นขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกด้าน วัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจว่าชาวกะเหรี่ยงจะได้รับการปกป้องคุ้มครอง และ สามารถสืบทอดทางด้านวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ต่อไปได้

แนวคิดที่สาม ซึ่งเป็นแนวคิดที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนมากเสนอ และเป็นสิ่งที่คนชาติพันธุ์ จำนวนมากสะท้อนความกังวลใจคือ เมื่อกลุ่มป่าแก่งกระจานได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก แล้ว ปัญหาของคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจะยังไม่ได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาที่ทำกิน ทั้งนี้ควร กล่าวด้วยว่าคนกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้คัดค้านการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอย่างสิ้นเชิง เพียงแต่ ต้องการให้มีการแก้ไขปัญหาที่ทำกิน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า

จริงๆ แล้ว ชาวบ้าน ไม่ได้คัดค้าน [การขึ้นทะเบียนแก่งกระจานเป็นมรดกโลก] แต่ชาวบ้านขอให้จัดการปัญหาให้เรียบร้อยก่อนแล้วค่อยให้ขึ้นเป็นมรดกโลก ปัญหาต่างๆ ยังไม่ได้คลี่คลาย และอาจเกี่ยวกับ เรื่องการไม่ยอมรับชุมชนกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่ป่าแก่งกระจาน และเกี่ยวกับเรื่องสิทธิต่างๆ (พงษ์ศักดิ์ ต้นน้ำเพชร, สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2564)

คนกะเหรี่ยงมองว่าคนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ จึงอยาก “ให้คนอยู่กับป่าได้” (ประเสริฐ พุกาด, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2564) หรือทั้งนี้หากรัฐไม่อนุญาตให้คนกะเหรี่ยงอยู่ร่วมกับป่า พวกเขามองว่าอย่างน้อยที่สุดรัฐควรแก้ โดยเฉพาะพื้นที่ทำกินให้เสร็จ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบางกลอย, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2564) จากประสบการณ์ของประเทศไทยแล้วมีการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง ซึ่งถูกประกาศเป็นมรดกโลกตั้งแต่ พ.ศ.2534 และอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พ.ศ.2548 นั้น ชี้ให้เห็นแล้วว่าชุมชนสามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าได้ แต่ทว่าจากความพยายามของรัฐ โดยอ้างอิงฉวยใช้แนวคิดค่านิยมระหว่างประเทศ ด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติ อย่าง “มรดกโลก” แบบบิดเบือนนี้ ส่งผลให้การแย่งยึดทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในกรณีแก่งกระจาน ในแง่ปัจจัยเร่งให้แก่งกระจานนั้นเป็น “ป่าที่สมบูรณ์” ในความหมายที่ต้องเป็น “ป่าปราศจากคน”

5.2. กรณีพื้นที่หนองตาแต้ม

ในส่วนนี้อธิบายความซับซ้อนและความรุนแรงเกี่ยวกับกรณีบ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยพยายาม “เผยให้เห็น” (deconstruct) สิ่งที่อยู่ภายใต้ภาพลักษณ์อันสงบเรียบร้อย และความชื่นชมในความสำเร็จที่ชาวบ้านสามารถใช้ชีวิตอยู่โดยการใช้ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อเผยให้เห็นว่า เหตุใดชาวบ้านต้องหันมาใช้พลังงานแสงอาทิตย์ตั้งแต่แรก บทนี้ยังพยายามชี้ให้เห็นด้วย ผลกระทบในแง่ความซับซ้อนของปัญหาในกรณีหนองตาแต้ม ประกอบไปด้วยมิติที่สำคัญทั้งสิ้น 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก การสร้างต้นทุนและค่าเสียโอกาสในชีวิตให้กับประชาชนในพื้นที่บ้านวังวน ประการที่สอง การที่รัฐฉวยเอาผลงานแม้ว่าที่จริงแล้วรัฐคือต้นตอของปัญหา ในแง่นี้ บทนี้จึงพยายามแสดงให้เห็นว่า นอกจากรัฐจะเป็นต้นตอของปัญหาจากการไม่จัดหาโครงสร้างขั้นพื้นฐานให้กับประชาชนแล้ว รัฐยังฉวยโอกาสอ้างผลงานจากความเดือดร้อนของประชาชน ประการที่สาม การสร้างวาทกรรม “จน เจ็บ แจก” ให้กับประชาชนผู้รอรับความช่วยเหลือ และประการสุดท้าย การสร้างความโรแมนติก (romanticization) บนความทุกข์ยากของประชาชน โดยสามารถอธิบายตามลำดับได้ดังนี้

5.2.1. ต้นทุนและค่าเสียโอกาสในชีวิต

1) ต้นทุนในชีวิต

ความซับซ้อนและความรุนแรงจากการถูกแย่งยึดที่ดินและการไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ไฟฟ้า ประการแรกคือ ชาวบ้านวังวน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต้องแบกรับภาระต้นทุนในชีวิตที่เพิ่มสูงมากขึ้น โดยไม่มีสาเหตุอันควรและแตกต่างจากชาวบ้านหมู่บ้านอื่นๆ เกือบจากทั่วประเทศ ชาวบ้านวังวนต้องทำการจัดหาอุปกรณ์เครื่องผลิตไฟฟ้า เพื่อแก้ไขปัญหาการไม่มีไฟฟ้าใช้เลย เป็นช่วงเวลาหลายทศวรรษในอดีต ดังนั้นชาวบ้านหมู่บ้านวังวนจึงยังต้องจัดหาแหล่งกำเนิดพลังงาน เช่น ใช้เครื่องปั่นไฟ ซึ่งมีลักษณะทำจากเครื่องรถไถแบบเดินสูง โดยชาวบ้านต้องจัดซื้อมาในราคาหลายหมื่นบาท แต่มีสภาพที่แตกต่างไปจากระบบไฟฟ้าแบบกระแสสลับ (สิทธิกร อินจวง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2564) นอกจากนี้ การที่ชาวบ้านจะสามารถใช้งานเครื่องปั่นไฟเพื่อให้มีไฟฟ้าใช้ในแต่ละวันนั้น ทั้งนี้เพื่อให้มีโอกาสในการติดตามโลกภายนอกและข่าวสาร เช่น การดูโทรทัศน์ ทั้งรายการข่าวหรือละคร เป็นต้น ชาวบ้านต้องจ่ายค่าน้ำมันสูงถึงประมาณ 60 ถึง 100 บาท เพื่อให้มีไฟฟ้าใช้ในช่วง 18.00 ถึง 21.00 นาฬิกาโดยประมาณ (สุลีย์ นาคเงิน, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2564)

ในปัจจุบันชาวบ้านไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากไฟฟ้า เนื่องจากมีความต้องการใช้ไฟฟ้า แต่ไม่ต้องการใช้เครื่องปั่นไฟ เพราะมีต้นทุนสูงและมีอันตรายจากควันน้ำมันและคราบเขม่า ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องแก้ไขปัญหาโดยการใช้ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ แม้กระนั้น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ยังเป็นการสร้างต้นทุนชีวิตให้กับชาวบ้านวังวนเมื่อเปรียบเทียบกับคนภายนอก ทั้งนี้หากชาวบ้านในพื้นที่ต้องการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ที่แม้เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าธรรมดาของยุคปัจจุบัน เช่น ตู้เย็น เครื่องซักผ้า หรือคอมพิวเตอร์ ต้องใช้งบประมาณสูงถึง 2 แสนบาท เพื่อทำการติดตั้งระบบโซลาร์เซลล์แบบมีการเก็บประจุไฟฟ้าในระดับสูง

จากราคาต้นทุนข้างต้นชาวบ้านโดยส่วนมากจึงว่ามองว่าเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าโซลาร์เซลล์แบบดังกล่าวแพงไปเกินไป อีกทั้งชาวบ้านเกือบทั้งหมดไม่มีงบประมาณเพียงพอ จากการลงพื้นที่จึงไม่น่าแปลกใจ เมื่อพบว่าในชีวิตประจำวันของชาวบ้านบ้านวังวนยังคงใช้เตารีดที่ใช้ “ถ่านฟืน” เพื่อทำความร้อนแทนไฟฟ้า และตู้เย็นที่ใช้ “น้ำแข็ง” ทำความเย็นแทนการใช้ไฟฟ้าเป็น การที่ชาวบ้านไม่มีไฟฟ้าใช้นั้น ยิ่งประสบปัญหาเพิ่มมากขึ้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติส่งผลให้ไม่มีแสงจากดวงอาทิตย์ ดังที่ชูชีพ นิลดำ อายุ 57 ปี ชาวบ้านหญิงคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่แรกและเห็นเหตุการณ์มายาวนาน ซึ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในพื้นที่ เช่น วันที่มีความแปรปรวนหรือไม่แน่นอนของสภาพภูมิอากาศเพียงเล็กน้อยกล่าวว่า

“หากฝนตกจะทำให้ไฟไม่พอใช้ ถ้าไม่มีแดดหลายวัน ไฟจะไม่พอใช้ ส่วนมากจะเป็น ชาวไร่เกษตรกร มีอาชีพรับจ้าง ปัญหาหลักคือเรื่องไฟฟ้า เรื่องไฟฟ้าจะเกี่ยวกับเรื่องโซลาร์ เซลล์ ชาวบ้านเขายังดูแลกันได้ แต่ไม่มีอีกหลายหลัง” (นางชูชีพ นิลดำ, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2564)

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของคนในพื้นที่อีกคนหนึ่ง ซึ่งอายุ 50 ปี เธอ เล่าว่า “ที่เรียนจบแค่ ป.6 มีลูก 2 คน อยู่ ม.5 กับ ม.2 เป็นผู้หญิงกับผู้ชาย ตั้งแต่สมัยที่ ต้อง จุดตระเกียง เทียนไข เพื่อหาแสงสว่างอ่านหนังสือ ปัญหาคือ สายตาไม่ดี” (สุลีย์ นาคเงิน, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2564)

กล่าวได้ว่า แม้ว่ากรณีที่ฝนตกจะเป็นเหตุการณ์ธรรมดาของคนทั่วไป และหลายคนมองว่า เป็นเรื่องน่ายินดีของคนจำนวนไม่น้อยที่อาศัยในพื้นที่การเกษตร แต่กลายมาเป็นเรื่องน่าหนักใจใน หมู่บ้านวังวน ซึ่งต้องอาศัยการพึ่งพาพลังงานจากแสงอาทิตย์ ซึ่งไม่สามารถคาดการณ์และกำหนด ได้โดยตลอด ยิ่งไปกว่านั้น การที่ไม่มีไฟฟ้าใช้นอกจากจะสร้างต้นทุนในชีวิตแก่ชาวบ้านวังวนแล้ว พวกเขาจะต้องเผชิญกับต้นทุนอื่นๆ ทั้งปัญหาคุณภาพชีวิตและสุขภาพเนื่องจากการอาศัยในสถานที่ มีดมิดยาวนาน

ภาพที่ 16 รูปการใช้แผงรับพลังงานแสงอาทิตย์และเครื่องปั่นไฟฟ้าของชาวบ้าน © ขจรศักดิ์ สิทธิ

ภาพที่ 17 อุปกรณ์จัดหาเองเพื่อเก็บพลังงานแสงอาทิตย์ของชาวบ้าน © ขจรศักดิ์ ลิทธิ

2) ค่าเสียโอกาส

นอกจากต้นทุนในชีวิตที่เพิ่มมากขึ้นแล้วยัง การที่ชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านวังวนไม่มีไฟฟ้าใช้นั้น ยังส่งผลให้พวกเขาขาด “โอกาสในชีวิต” (opportunity cost) จำนวนมาก โดยค่าเสียโอกาสนี้ เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงวัยเด็กจนกระทั่งผู้ใหญ่ ในแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่เด่นชัดที่สุดคือ การขาดโอกาสในการเรียนรู้หรือการสร้างประสบการณ์ เนื่องจากการไม่มีอุปกรณ์ในการศึกษาของเด็กในพื้นที่ ในปัจจุบันแทบจะไม่มีการศึกษาในระดับไหน ซึ่งไม่มีการใช้คอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือ ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้ต้องใช้พลังงานไฟฟ้าทั้งสิ้น ความยากลำบากนี้สะท้อนโดยผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่ง ซึ่งให้ข้อมูลผ่านประสบการณ์ของครอบครัวและบุตรของตนว่า

“การที่ไฟฟ้าเข้าไม่ถึงหมู่บ้านและต้องใช้โซลาร์เซลล์ มีปัญหาเกี่ยวกับเด็กนักเรียนที่ต้องใช้คอมพิวเตอร์หรือเครื่องมือสื่อสารก็จะลำบาก เพราะช่วงนี้ต้องใช้เรียน ยิ่งทำให้เด็กต้องเรียนในโทรศัพท์แทน สมัครงั้นทรายสัปดาห์ ถ้าคนที่มีเงินมากจะสมัครงั้นรายเดือน ซึ่งทางโรงเรียนก็ไม่ได้สนับสนุนเพราะไม่มีไฟฟ้าใช้เหมือนกัน ปัจจุบันเขาไม่ให้เด็กไปโรงเรียน ให้อยู่บ้าน ถ้าไฟฟ้าใช้ไม่ได้ก็จะส่งผลกระทบต่อเรื่องการเรียนของเด็ก” (สัมภาษณ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2564)

ดังนั้นการที่ไม่มีไฟฟ้าใช้นี้ ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการมีต้นทุนค่าเสียโอกาสของเด็กในพื้นที่หมู่บ้านวังวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผชิญกับต้นทุนค่าเสียโอกาสทางการศึกษา

ในขณะที่ในแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่ การไม่มีไฟฟ้าใช้นำมาซึ่งการขาดโอกาสจำนวนมากในการประกอบอาชีพ และหากยังไม่มียงบประมาณในการจัดหาเครื่องกำเนิดไฟฟ้า หรือไม่

สามารถจัดหาระบบพลังงานแสงอาทิตย์ได้ จะทำให้เสียโอกาสในการประกอบอาชีพจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านมักประกอบอาชีพตั้งแต่ค้าขาย การรับจ้าง หรือแม้แต่การรับเหมาก่อสร้าง เป็นต้น (สมชาย อิมเขียว, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2564) ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ชาวบ้านวังวนแทบจะไม่มีโอกาสได้ใช้ชีวิตในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมมากนัก เพราะโดยทั่วไปงานทางด้วยวัฒนธรรมและสังคมมักจัดในช่วงหลัง 18.00 นาฬิกา ในช่วงเวลากลางวัน ชาวบ้านต้องทำงาน ดังนั้นหากครอบครัวใดต้องการจัดงานตามวัฒนธรรมหรือประเพณี เช่น งาน บุญ งานบวช งานสวด หรืองานตามประเพณีอื่นๆ ผู้จัดงานต้องจัดหาหรือเช่าเครื่องปั่นไฟจำนวนมาก ซึ่งมีต้นทุนและค่าใช้จ่ายที่สูงยิ่งขึ้นตามมาอีก (นางชูชีพ นิลคำ, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2564)

ในทางกลับกัน การที่ไม่มีไฟฟ้าใช้นี้นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในหมู่บ้าน กล่าวได้ว่าเฉพาะคนรวยหรือคนที่พอจะสามารถจัดหาอุปกรณ์ได้เท่านั้นจึงมีโอกาสได้ใช้ไฟฟ้า จากการจัดหาระบบพลังงานแสงอาทิตย์ ดังที่ชาวบ้านแสดงความเห็นว่า

“[ชาวบ้าน]ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง เกษตรกรทั้งหมด ไม่มีไฟฟ้าก็ต้องพึ่งพาตนเอง ถ้าครัวเรือนไหนที่มีกำลังซื้อเยอะก็จะไปซื้อเครื่องปั่นไฟ ตอนนี้มีหลายครัวเรือนที่ใช้เครื่องปั่นไฟ สลับกับโซลาร์เซลล์ ถ้าโซลาร์เซลล์ไม่มีไฟ เขาก็จะใช้” (นางชูชีพ นิลคำ, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2564)

สถานการณ์ดังกล่าวเป็นการซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยทั้งในระดับประเทศ และในระดับพื้นที่ ในแง่หนึ่งจึงเป็นการสร้างความซับซ้อนเพิ่มเติมปัญหา เนื่องจาก การที่ชาวบ้านไม่พอใจอยู่แล้วในการไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ไฟฟ้า ยังต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่มีเฉพาะบางคนในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ (ไพศาล พุ่มพวง, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2564)²

5.2.2 รัฐคือผู้ก่อปัญหาที่แท้จริงและการฉวยเอาผลงานโดยรัฐ

1) รัฐคือผู้ก่อปัญหาที่แท้จริง

ผลกระทบในแง่ความซับซ้อนและความรุนแรงของปัญหาประการต่อมาคือ การที่รัฐเบี่ยงเบนประเด็นที่มาและสาเหตุของปัญหาการที่ประชาชนในบ้านวังวน ดำบลหนองตาแต้ม ต้องอยู่อย่างปราศจากโครงสร้างสาธารณะขั้นพื้นฐานอย่างไฟฟ้าด้วยความยากลำบาก กล่าวได้ว่า การแย่งยึดพื้นที่โดยรัฐคือต้นตอและสาเหตุสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา โดยเฉพาะกรมธนารักษ์ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ราชพัสดุ และทหารบก โดยค่ายธนระริศ คือผู้ที่ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงไฟฟ้าและ

² ชาวบ้านบางคนให้ข้อมูลว่า แม้รัฐจะอ้างเรื่อง “ความมั่นคง” ในการยึดคืนที่ดิน แต่ทว่ามีการปล่อยพื้นที่ให้กับนายทุนเช่าในการทำธุรกิจเกษตรจำนวนมากว่า 200-300 ไร่

ไม่มีไฟฟ้าใช้ เนื่องจากการที่หน่วยงานทั้งสองไม่อนุญาตให้ประชาชนสามารถมีสิทธิในการใช้ที่ดินอย่างเต็มที่และเหมาะสม

ในทางกลับกัน รัฐกลับพยายามรณรงค์ให้สาธารณชนรับทราบเฉพาะบางแง่มุมเกี่ยวกับการที่ประชาชนในหมู่บ้านวังวนไม่มีไฟฟ้าใช้ กลับไม่มีการกล่าวถึงการกระทำของรัฐ ตลอดจนเบี่ยงเบนประเด็นไปสู่เรื่องอื่น โดยเฉพาะการมุ่งเน้นแสวงหาวิธีการอื่นใด เพื่อมาชดเชยและทดแทนการไม่มีไฟฟ้าใช้ของชาวบ้าน รวมถึงการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ หรือโซลาร์เซลล์ด้วย อย่างไรก็ตาม การดำเนินการของรัฐในการแก้ไขปัญหาการไม่มีไฟฟ้าใช้ในพื้นที่หมู่บ้านวังวน จึงไม่ใช่การพยายามแก้ไขระดับนโยบาย ด้านกฎหมาย กฎระเบียบ หรือการปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตั้งเสาไฟฟ้าและสายไฟฟ้า และเพื่อให้มีไฟฟ้าใช้ได้อย่างแท้จริง แต่เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุและบิดเบือนต้นเหตุที่แท้จริงของปัญหา

2) การฉวยเอาผลงานโดยรัฐ

ความซับซ้อนอีกประการหนึ่งของการปิดบังสาเหตุที่แท้จริงของการที่ชาวบ้านหมู่บ้านวังวนไม่มีไฟฟ้าใช้คือ การที่รัฐฉวยเอาผลงานจากการใช้พลังงานทดแทน การขาดไฟฟ้าใช้ซึ่งรัฐเป็นผู้กระทำ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแต้มนได้ทำการสร้างนวัตกรรมพลังงานแสงอาทิตย์เพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านใช้ประโยชน์ โดยต่อมานวัตกรรมดังกล่าวถูกนำไปประกวดกับโครงการของสหประชาชาติ และได้รับรางวัล “การบริหารภาครัฐดีเด่นของสหประชาชาติ” (United Nations Public Service Award) ค.ศ.2019 ซึ่งเป็นรางวัลที่มอบให้กับหน่วยงานของรัฐซึ่งมีบริการสาธารณะที่มีความเป็นเลิศและยั่งยืน แต่การยื่นประกวดแทบจะไม่มีมีการกล่าวถึงต้นตอหรือสาเหตุที่แท้จริงที่ชาวบ้านไม่สามารถใช้ไฟฟ้าได้เนื่องจากรัฐไม่อนุญาตจนกระทั่งต้องหันไปใช้พลังงานแสงอาทิตย์

นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐจำนวนมากได้ทำการ โหมประ โคมอย่างกว้างขวาง เกี่ยวกับการได้รับรางวัลการบริหารภาครัฐดีเด่นดังกล่าว ของ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแต้มนจนกระทั่งดูเหมือนเป็นการชี้นำสังคมให้เข้าใจประเด็นผิดพลาด โดยเข้าใจแต่เพียงว่าเป็นเรื่องที่น่ายินดีสำหรับประเทศไทย ซึ่งมีหน่วยงานที่ได้รับรางวัลระดับโลกจากหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถืออย่างสหประชาชาติ กล่าวอย่างตรงที่สุด รัฐไม่ควรกล่าวอ้างถึงผลงานดังกล่าว เนื่องจากปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นด้วยเหตุที่รัฐทำให้ชาวบ้านไม่มีไฟฟ้าใช้ แต่การไม่ให้ใช้ไฟฟ้าส่งผลให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็น โอกาสในการเสนอผลงาน การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ทดแทนและชดเชยการไม่มีไฟฟ้าใช้ดังกล่าว นอกจากนี้ รัฐยังใช้เรื่องพลังงานทดแทนหรือพลังงานชดเชยดังกล่าวเป็นผลงานประกวดกับสหประชาชาติ ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงดูเหมือนเป็นเรื่องย้อนแย้งอย่างมากที่สุด

ภาพที่ 18 รางวัลยูเอ็นพีเอสเอ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแต้ม © จขรศักดิ์ สิทธิ

การมอบรางวัลเพิ่มเติม

นอกจากการอ้างผลงานแล้ว รัฐยังมีการซ้ำเติมสถานการณ์ความซับซ้อนของพื้นที่หมู่บ้านวังวน โดยการบิดเบือนและการกดทับปัญหา พร้อมทั้งยังฉวยใช้โอกาสนี้ในการเอาประโยชน์โดยการอ้างผลงาน (credit) เพิ่มเติม ในการที่แก้ไขปัญหาการไม่มีไฟฟ้าใช้ของประชาชน โดยการใช้จ่ายพลังงานแสงอาทิตย์ ทั้งนี้มีการกล่าวอ้างว่ามีหน่วยงานของรัฐจำนวนมากที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาการไม่มีไฟฟ้าใช้ในพื้นที่หมู่บ้านวังวน นอกจากนี้ ยังมีกรมมอบรางวัลให้กับหน่วยงานจำนวนมากเหล่านั้นเพิ่มเติมไปจากรางวัลของสหประชาชาติ โดยหากพิจารณาเฉพาะหน่วยงานที่มอบรางวัลให้กับ “การจัดหาพลังงานแสงอาทิตย์” เพื่อ “เป็นการพึ่งพาตนเองด้านพลังงาน” ในกรณีหมู่บ้านวังวน จะพบว่า มีหน่วยงานให้รางวัลเพิ่มเติมอีก เช่น

1. รางวัลเลิศรัฐ จากสำนักงานพัฒนาระบบราชการ (กพร.) วันที่ 7 กันยายน 2562 โดยสำนักงาน ก.พ.ร. โดยอารีย์พันธ์ เจริญเครือ รองเลขาธิการ ก.พ.ร. ได้นำสื่อมวลชนร่วมกิจกรรมเสริมสร้างความร่วมมือสื่อมวลชนระหว่างวันที่ 22-23 สิงหาคม 2562 เพื่อจัดงานนวัตกรรมชุมชนไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์แบบพึ่งพาตนเอง ณ อบต.หนองตาแต้ม จ.ประจวบคีรีขันธ์ (แนวหน้าสุดสัปดาห์, 13 กันยายน 2562, น.14.)

2. รางวัลไม่ทุจริต โดยคณะกรรมการป้องกันการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) เดือนกันยายน พ.ศ.2562

3. รางวัลจากสำนักนายกรัฐมนตรี โดยนางอารีย์พันธ์ เจริญเครือ รองเลขาธิการ ก.พ.ร. ได้เข้าพบนายกรัฐมนตรี วันที่ 6 สิงหาคม 2562 โดยนายกรัฐมนตรีประยุทธ์ จันทร์โอชาอ้างกล่าวด้วยว่า “ขอแสดงความยินดีกับผู้ที่ได้รับรางวัลด้วย ซึ่งทุกคนต้องช่วยกัน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เราจะต้องยกระดับ ต่อยอดในสิ่งที่ทำอยู่” (สยามรัฐ, 7 สิงหาคม 2562, น.3)

4. รางวัลจาก สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สนทช.) ในเดือน กันยายน พ.ศ.2562

5. รางวัลบริการภาครัฐแห่งชาติ จากกระทรวงมหาดไทย

6. รางวัลจากนายกรัฐมนตรี

กล่าวได้ว่าหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์มีจำนวนมาก หลายหน่วยงานไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ เช่น รางวัลเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำหรือรางวัลการไม่ทุจริต เป็นต้น โดยการมอบรางวัลให้กับการใช้พลังงานทดแทนการไม่มีไฟฟ้าใช้ของชาวบ้าน หมู่บ้านวังวน เป็นการส่งผลหน่วยงานเหล่านี้ดูเหมือนเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ โดยเฉพาะการได้ “ชื่อเสียง” (credit) การยกย่องเชิดชูจากการพัฒนาไฟฟ้า “ทดแทน” ให้กับชาวบ้าน แม้ว่าการมอบรางวัลเกิดจากการที่ชาวบ้านไม่มีไฟฟ้าใช้ และการไม่มีไฟฟ้าใช้ดังกล่าวจะเกิดขึ้นจากการกระทำของรัฐ ในแง่นี้ การมอบรางวัลจึงเป็นการ “สร้างภาพ” เพื่อยกย่องตนเองโดยหน่วยงานรัฐของประเทศไทยที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ภายหลังจากที่ได้รับรางวัลทั้งจากภายนอกประเทศ และภายในประเทศจำนวนมากแล้ว ไม่ได้มีความพยายามจากรัฐโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่จะแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างจริงจัง ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งเมื่อถูกถามว่า “หลังจากที่ได้รับรางวัลของ UNPSA ทำให้ชาวบ้านได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไหม?” ได้ตอบอย่างเป็นทางการอธิบายแทนว่า “ก็ไม่มีเจ้าหน้าที่ อบต.เข้ามาดูแลบ่อยเหมือนเดิม แต่เราอาจจะเป็น อบต. เล็กๆ เลยมียงบประมาณไม่เยอะมั้ง” (นางชุชีพ นิลคำ, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2564) กล่าวได้ว่า ยิ่งชาวบ้านวังวนมีการใช้พลังงานแสงอาทิตย์จากผลงานของรัฐมากเท่าใด ยิ่งทำให้โอกาสที่ชาวบ้านจะได้ใช้ไฟฟ้าในรูปแบบโครงสร้างขั้นพื้นฐานของรัฐยิ่งมีน้อยลงเท่านั้น

5.2.3. วาทกรรม “จน เจ็บ แยก” กับการสร้างประชาชนผู้รอรับความช่วยเหลือ

ความซับซ้อนและความรุนแรงอีกประการที่ตามมาในกรณีศึกษานี้ เกิดขึ้นจากการที่รัฐไทย ไม่ได้มีความพยายามอย่างแท้จริงในการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย ข้อกฎหมาย และการกระทำ ดูเหมือนเจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้มีเจตนาที่จะทำให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ หากแต่ต้องการที่จะทำให้ประชาชนเป็นคนที่ “ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้” (helpless) และตกเป็นผู้ที่ต้องรอรับความช่วยเหลือจากรัฐอยู่ตลอดเวลา ประเด็นนี้สะท้อนออกมาอย่างมาก จากการที่หน่วยงานภายนอกจำนวนไม่น้อย ทั้งรัฐและเอกชน เลือกใช้พื้นที่บ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม จังหวัด

ประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่ใน “การบริจาค” สิ่งของต่างๆ ด้วยภาพลักษณ์ของการไม่มีไฟฟ้าใช้ อันส่งผลให้เกิดภาพตัวแทนในลักษณะที่เป็น พื้นที่ที่มีดমন “ยากลำบาก” “ก้นดาร์” และ “ยากแค้น” นอกจากนี้ชาวบ้านวังวนยังถูกประกอบสร้างภาพลักษณ์ว่าเป็นผู้มีชะตากรรมอาภัพ และนำเสนอสารที่สุด โดยภาพลักษณ์ดังกล่าวเกิดจากการฉายให้เห็นในฐานะกลุ่มคนที่ยากลำบากมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากไม่มีแม้แต่ไฟฟ้าใช้ ในแง่นี้ หน่วยงานต่างๆ จึงพยายามใช้การบริจาคให้กับคนในพื้นที่นี้ ทั้งนี้เพื่อจะยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้บริจาคยังมีสถานะสูงเด่นน่ายกย่องชมเชยมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นในแง่ที่พื้นที่บ้านวังวน หรือตำบลหนองตาแต้ม จึงกลายมาเป็นพื้นที่ซึ่งหลายฝ่ายใช้เป็นพื้นที่ “บริจาค” “ทำการกุศล” หรือ “ทำความดี” โดยเฉพาะจากคนชนชั้นนำและชนชั้นกลางในสังคมไทย ดังที่ปรากฏจากการทำโครงการต่างๆ เพื่อทำการบริจาค ทำการกุศล และการทำความดีในพื้นที่ ทั้งโดยภาคเอกชน ภาครัฐ และในนามส่วนบุคคล ทั้งนี้โดยภาคเอกชน เช่น มูลนิธิแสงไข่กิ จากกลุ่มहरुระกูล หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ เป็นต้น ขณะที่หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเลือกเข้ามาบริจาคสิ่งของในพื้นที่บ้านวังวนเลย มีเป็นจำนวนมาก รวมถึง หน่วยงานทางกฎหมาย หน่วยงานทางการแพทย์ หน่วยงานทางทหาร และหน่วยงานการไฟฟ้า เป็นต้น เช่น อธิบดีกรมบังคับคดี นายวิศิษฐ์ วิศิษฐ์สรอรรถ ได้เดินทางมาสร้างห้องสมุดดินมอบให้โรงเรียนบ้านวังวน ตำบลหนองตาแต้ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องใน โอกาสมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระเจริญพระชนพรรษา 85 พรรษา วันที่ 5 ธันวาคม 2555 (บางกอกทูเดย์, 8 ตุลาคม 2555, น.11.) หรือคณะนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ 27 ได้จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกตรวจรักษาโรคทั่วไปและได้ทำการตรวจวัดสายตาและแจกแว่นตาฟรี³ ทั้งนี้ “หน่วยแพทย์คณะนี้ได้ร่วมกันออกให้การตรวจรักษาชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลมาเป็นเวลา 34 ปี แล้ว” (เดลินิวส์, 18 มกราคม 2563, น.16.) นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนทหารราบศูนย์การทหารราบได้ให้ความช่วยเหลือตัดผมโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย⁴ หรือแม้แต่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (PEA) ซึ่งแท้ที่จริงสามารถจัดบริการไฟฟ้าให้กับชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านวังวนได้นั้น การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคยังได้ทำการแจกอาหารฟรีให้กับชาวบ้านหมู่บ้านวังวนแทน (เดลินิวส์, 18 มกราคม 2563, น.16.)

³ โดยมีคณะแพทย์นำโดย แพทย์หญิง คุณหญิง สාරวย โมกขมรรคกุล เข้าช่วยเหลือในพื้นที่

⁴ ทั้งนี้ไม่ใช่ทุกหน่วยงานที่จะใช้พื้นที่บ้านวังวนเป็นสถานที่แสดงบุญคุณ หลังจากเมื่อเกิดปัญหาโรงเรียนและห้องร้องขึ้นแล้วนั้น กองทัพบก โดยผ่านศูนย์กำลังสำรอง อำเภอปราณบุรี ได้จัดโครงการ คาราวานอาร์มีเคลิเวอร์รี่ ด้วยรถจักรยานยนต์ 50 คัน ให้การช่วยเหลือประชาชนในช่วงโควิด โดยลงมาช่วยเหลือในพื้นที่ตำบลหนองตาแต้ม ตั้งแต่หมู่ที่ 2 ถึง 6 แต่ทว่าเป็นที่น่าสังเกตว่าหมู่ที่ 8 บ้านวังวน ซึ่งน่าจะเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ประสบปัญหาที่สุด เนื่องจากมีปัญหาเดิมกลับไม่ได้รับความช่วยเหลือ (ข่าวสด, 19 พฤษภาคม 2563, น.6)

แม้การกระทำเหล่านี้จะเป็นการกระทำที่ดี แต่ถือเป็นการแก้ไขปัญหาคือปลายเหตุ เนื่องจากการที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือชาวบ้านมากกว่า 34 ปี แต่ไม่อนุญาตให้ใช้ไฟฟ้า ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำถึงลักษณะของพื้นที่หมู่บ้านวังวน ซึ่งแม้ไม่ได้ตั้งอยู่ห่างไกลบนภูเขาสูงหรือห่างไกลจากศูนย์กลางของพื้นที่เมืองประจวบคีรีขันธ์ไกลมากนัก แต่ด้วยความที่ขาดแคลนไฟฟ้านั้น จึงถูกจัดว่าเป็นพื้นที่ห่างไกลแห่งหนึ่งของประเทศ อันนำมาซึ่งสถานะที่พื้นที่นี้เป็นสถานที่อันเหมาะแก่การบริจาการกุศล หรือ “ทำความดี” ในแง่หนึ่งชนชั้นกลางที่ได้ทำการบริจาการกุศลและทำความดีมักจะ “รู้สึกดี” หรือ “มีความสุข” จากการ “ได้ทำตัวเป็นคนดี” ซึ่งตรงกับแนวคิดทางพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่ทว่าในอีกด้านหนึ่ง เป็นการแสดงออกถึงโอกาสที่ชนชั้นกลางเหล่านั้นสามารถแสดงความเหนือกว่าของตนเอง โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มคนที่มีสถานะ “ด้อยกว่า” และ “อยู่ต่ำกว่า” ในสังคม หรือระหว่างกลุ่มชนชั้นกลางเหล่านั้นกับผู้ที่ได้รับบริจาการ ปรากฏการณ์นี้อาจจะตรงกับสิ่งที่เกิดขึ้นในกรณีของ “พิมรี่พาย” ซึ่งทำการมอบไฟฟ้าให้กับชาวเขาในภาคเหนือของประเทศ ซึ่งอาจจะสามารถวิเคราะห์ในแง่มุมนี้ได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าสถานการณ์บริจาการและการสร้างภาพ “เจ็บบจน แจก” แก่ชาวบ้านวังวน ดังที่กล่าวไปแล้วนั้น เป็นการชี้ให้เห็นว่ารัฐโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือภาคเอกชน ไม่ได้พยายามแก้ไขปัญหาคือต้นตอ ซึ่งอาจจะกล่าวในทางทฤษฎีได้ว่า ไม่ได้เป็น “การมอบสิทธิ” (entitlement) หรือการเพิ่มพลังอำนาจ (empowerment) ให้กับกลุ่มชาวบ้านวังวนในการมีสิทธิในการเข้าถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง การไม่ยอมมอบสิทธิให้กับกลุ่มคนหมู่บ้านวังวนให้พวกเขาสามารถคิดและแสดงออกถึงความต้องการของตนเอง แต่เป็นการพยายามปิดกั้นไม่ให้พวกเขามีความเป็น “ตัวการ” (a sense of agency) ของตนเอง ทำให้ชาวบ้านเป็น “ผู้ที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้” (helpless people) และต้องรอรับความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ในแง่นี้เองซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ว่า การที่ไม่มีสิ่งที่เป็นสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่สุด และสิ่งธรรมดาที่สุดสำหรับคนในยุคปัจจุบันคือ “ไฟฟ้า” จึงกลายเป็นเรื่องที่ว่าบุคคลกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มคนที่มีสถานะด้อยที่สุดกลุ่มหนึ่งในสังคมไทย

5.2.4. การสร้างความโรแมนติกบนความทุกข์ยากของประชาชน

ความซับซ้อนในกรณีบ้านวังวน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังถูกเพิ่มเติมจาก การทำให้การไม่มีไฟฟ้าใช้ให้ “การทำให้โรแมนติก” (romanticization) บนความทุกข์ยากของประชาชน แม้ว่าประชาชนบ้านวังวน จะอยู่ภายใต้ความยากลำบากจากการไม่มีไฟฟ้าใช้มาอย่างยาวนาน และการขาดโอกาสสำคัญต่างๆ จำนวนมากในชีวิต โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับประชาชนในพื้นที่อื่น นอกจากสาเหตุต้นตอของปัญหาที่แท้จริงจะไม่ได้รับการแก้ไขแล้ว ภายหลังจากที่ชาวบ้านหันมาใช้ไฟฟ้า

จากพลังงานแสงอาทิตย์กลับเกิดปรากฏการณ์ใหม่ที่น่าประหลาดใจคือ ปรากฏการณ์ที่อาจจะเรียกว่า การทำให้การไม่มีไฟฟ้าและการอยู่ในความมืด “ดูเป็นเรื่องโรแมนติก” นอกจากนี้ ยังเป็นการมองว่าการที่ชาวบ้านหันมาใช้พลังงานแสงอาทิตย์นั้นดีแล้ว เป็นการรู้จักใช้พลังงานทดแทน และเป็นการเอาชนะปัญหาอุปสรรคในชีวิตอย่างไม่ย่อท้อ

ปรากฏการณ์การทำให้โรแมนติกนี้พิสูจน์จากเนื้อเพลงที่ชื่อว่า “แสงของดวงตะวัน” ซึ่งเป็นเพลงที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อกล่าวถึงกรณีบ้านวังวน ตำบลหนองตาแต่ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยตรง เพลงนี้ประพันธ์คำร้องโดยศิลปินอย่างนิติพงษ์ ห่อนาคหรือดี และขับร้องโดยนักร้องที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในประเทศไทยคนหนึ่งอย่าง ชงไชย แมคอินไตย์ หรือที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางว่า “เบิร์ด” ดังที่ปรากฏในเนื้อเพลงช่วงหนึ่งว่า

“ยังมีหลายดินแดน ไม่ใกล้ไม่ไกล เวลาค่ำลง ไม่มีไฟฟ้า
อาศัยแสงดวงจันทร์ มานานนับปี จนมีวันนี้ ด้วยภูมิปัญญา
ตะวันสีทอง ยังส่อง ทิวผืนแดนไทย ส่องในหัวใจ เป็นดั่ง พลังจากฟ้า
ค่าคืนที่เคย มีดมน สว่างไสวได้ด้วยปัญญา เปลี่ยนแปลงพลังท้องฟ้า เพื่อมาใช้ทั่วแดน
นี่คือความยิ่งใหญ่ ของคนไทย ที่ใจไม่ท้อ ยังยืนและเพียงพอ ไม่รอและทนขาดแคลน
ไม่รอใครคอยมาเติม จะเสริมตัวเอง ด้วยพลังงานทดแทน ดินแดนนี้ยัง มีแสงของดวง
ตะวัน

ต่างถิ่นถึงแดน ไกล ยังพลอยนิยม มีคำชื่นชม เมื่อได้มาเห็น

แต่คงไม่สำคัญ เท่าความชื่นใจ ที่ในวันนี้ ได้ดูแลตัวเอง” (“แสงของดวงตะวัน” 2562)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะตรงกับจิตของชนชั้นกลางไม่น้อย ส่วนหนึ่งสะท้อนออกมาจากจำนวนผู้เข้าชมซึ่งสูงถึง 7 ล้านครั้ง ทั้งนี้เหตุผลส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากกลุ่มชนชั้นกลางถือเป็นกลุ่มคนที่ต้องการปั่นปั่นไต่ทางสังคมและเศรษฐกิจ และพยายามพิสูจน์ตนเองโดยการเอาชนะ “อุปสรรค” ในชีวิต เพื่อพิสูจน์ว่าตนเองนั้นประสบความสำเร็จบางอย่าง มาใช้งานซึ่งถือเป็นการประสบความสำเร็จ โดยการทำให้โรแมนติกนี้เป็นกระบวนการสร้างความชื่นชม การไม่มีไฟฟ้าใช้บรรยากาศโดยรอบมีดมิด ว่าเปรียบเสมือนการได้ผจญภัย ได้ชื่นชมธรรมชาติอย่างใกล้ชิด โดยไม่มีสิ่งประดิษฐ์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตลอดจนไม่มีสิ่งปรุงแต่งทางสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงถึงความภาคภูมิใจในการเอาชนะ “ความมืดดังกล่าว” ด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ได้ หรือการที่ชาวบ้านสามารถใช้ไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์จึงถูกบรรยายว่าเป็น “การนำพลังงานมาจากดวงดาว” สภาวะดังกล่าวอาจจะเรียกว่าเป็นการสร้าง “สวรรค์ของชนชั้นกลาง” (middle class's paradise) หรือสภาวะธรรมชาติที่สวยงาม เพื่อกล่าวถึงในแง่มุมที่ชื่นชมในความ “ดั้งเดิม

หรือสมบูรณ์” (pristine) ของธรรมชาติ หรือการที่ธรรมชาติไม่ถูกรบกวนหรือทำลาย ในแง่นี้ จึงซ่อนนัยยะของการชื่นชมหรือ “โรแมนติกบนการไม่มีไฟฟ้า”

นอกจากนี้ การไม่มีไฟฟ้าใช้และการหันมาใช้พลังงานแสงอาทิตย์ยังถูกนำเสนอและถูกพูดถึงในแง่ “การรู้จักพึ่งพาตนเอง” กล่าวคือ รัฐบาลพยายามนำเสนอในแง่ที่ชาวบ้าน “ต้องไม่รอคอย” ให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือเท่านั้น “ต้องไม่ยอมแพ้” ต่อความยากลำบากในชีวิตของประชาชน ซึ่ง “ที่ใจไม่ท้อ ยังยืนและเพียงพอ” โดยการรู้จักแก้ปัญหาโดยการหาไฟฟ้าใช้เองนี้ เป็นการสะท้อนถึงการรู้จักใช้ภูมิปัญญาของตนเอง มีหน้าซ้ำยังเป็นการส่งผลให้หน่วยงานต่างประเทศ อันหมายถึงสหประชาชาตินั้น ต้องเดินทางมาดูงานในประเทศไทยที่บ้านวังวนอีกด้วย ดังที่สะท้อนออกมาจากเนื้อร้องท่อนที่ว่า “นี่คือความยิ่งใหญ่ ของคนไทย ที่ใจไม่ท้อ ยังยืนและเพียงพอ ไม่รอและทนขาดแคลน ไม่รอใครคอยมาเติม จะเสริมตัวเอง” ซึ่งการกล่าวในลักษณะนี้จึงเป็นการจูงใจให้ “การอบรมสั่งสอน” ประชาชนในพื้นที่ว่าควรใช้พลังงานและใช้ชีวิตอย่างไร

นอกจากการขับร้องแล้ว ยังมีการพยายามใช้บทบาทและภาพลักษณ์ของผู้ดูแลศูนย์พลังงานทดแทน ชุมพล เหมือนอ่วม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในพื้นที่ด้วย ในการแสดงประกอบเพื่อสร้างกระแสความชื่นชมในสังคมอีกด้วย และนอกจากเพลงดังกล่าว ยังมีการจัดรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับกรณีหนองตาแต้มและการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ เช่น รายการ “ไฟจากฟ้า” ซึ่งทำโดยกิตติ เชี่ยววงศ์กุล (รู้จักในนามเกิ้ล) เริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2562 (คม ชัด ลึก, 29 พฤศจิกายน 2562, น.9) ไฟจากฟ้าเป็นรายการเพื่อกล่าวถึงการเรียนรู้พลังงานแสงอาทิตย์ ที่ทำการเดินทางไปที่ภาคอื่นๆ ทั้งภาคเหนือและภาคใต้ เช่น เกาะพะลวย จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ไทยรัฐ, 3 ธันวาคม 2562, น.25) และขยายตัว ไปที่ไปเป็นโรงพยาบาลในต่างจังหวัด 77 แห่งทั่วประเทศ เพื่อจุดประกายและกระตุ้นให้คนกลุ่มต่างๆ “ลุกขึ้น” มาหาวิธีการผลิตไฟฟ้าเอง

อย่างไรก็ตาม ในการชื่นชมความมิดชิดและการใช้พลังงานทดแทนนั้น ชนชั้นกลางเหล่านี้ไม่เคยลงไปสัมผัสพื้นที่จริง และไม่เคยใช้ชีวิตโดยปราศจากไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นระยะเวลายาวนานแต่อย่างใด ที่สำคัญคือ สภาวะดังกล่าวเป็นสภาวะที่ไม่น่ารื่นรมย์ และแท้จริงแล้วเป็นสภาวะที่ทุกข์ระทมในมุมมองของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ การชื่นชมพลังงานทดแทนจึงเป็นเสมือนการให้ละเลยและไม่มีการตั้งคำถามว่าแท้จริงแล้ว การเกิดขึ้นของปัญหาที่บ้านวังวน กลับกลายเป็นสิ่งที่รัฐละเลยไม่พูดถึงสาเหตุต้นตอที่แท้จริงของปัญหา ว่าสาเหตุของการไม่มีไฟฟ้า ซึ่งนำมาสู่ความยากลำบากในชีวิตประชากรทั้งปวง และส่งผลให้ประชาชนรู้สึกถึงความน้อยเนื้อต่ำใจ จากการได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมและเสมอภาค อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการมีคุณภาพของชีวิตที่ดี เกิดขึ้นมาจากการกระทำของรัฐ นอกจากนี้ การที่บ้านวังวนยังตั้งอยู่ติดกับเขื่อนปราณบุรี ซึ่งทำหน้าที่ผลิตกระแสไฟฟ้านั้น ยิ่งก่อให้เกิดความแอ้งยอนในตนเอง เพราะบ้านวัง

วนกลับเป็นพื้นที่ซึ่งไม่มีไฟฟ้าใช้ สิ่งที่รัฐทำเป็นเสมือนการบิดเบือนกลับตรรกะอย่างมาก ในความหมายที่ว่า รัฐคือต้นตอสาเหตุของปัญหา กลับกลายเป็นผู้ได้รับรางวัลและคำชื่นชม ที่เป็นตลกร้ายนอกจากรัฐจะไม่แก้ไขปัญหาและไม่ทำการจัดหาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนแล้ว กลับทำการเป็นการอบรมสั่งสอนประชาชนว่าต้องมีวิธีการใช้พลังงานอย่างไร และควรประพฤติตัวอย่างไร

สรุป

บทที่ 5 ได้ตอบคำถามวิจัยหลักที่ว่า “เราจะทำความเข้าใจความซับซ้อนและความรุนแรงของการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของคนผู้ถูกแย่งยึดพื้นที่โดยรัฐกรณีพื้นที่หนองตาแต้มจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และพื้นที่แก่งกระจานจังหวัดเพชรบุรีอย่างไร?” และวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 “เพื่ออธิบายถึงความซับซ้อน (complexity) ของปัญหาอย่างครอบคลุมรอบ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ (identity) ตลอดจนผลกระทบทางการเมือง อันเนื่องมาจากการลิดรอนสิทธิผู้คนในพื้นที่จากรัฐและทุน” และวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 “เพื่อสำรวจให้เห็นถึงอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบันในการลดทอนการลิดรอนสิทธิและจะก่อให้เกิดการเคารพสิทธิและความเป็นธรรมระหว่างประชาชน รัฐ และทุน”

โดยงานวิจัยเสนอข้อถกเถียงว่า ด้วยความซับซ้อนของปัญหา ในกรณีแก่งกระจานนั้นมีความซับซ้อนทั้งปัญหาการทุจริตทางเศรษฐกิจ การสูญเสียวิถีชีวิตของคนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การสร้างควมไร้เดียงสาและความเป็นปีศาจให้กับคนกะเหรี่ยง การขับไล่และการเผาบ้านชาวกะเหรี่ยง นโยบายการทวงคืนผืนป่า และการพยายามผลักดันให้กลุ่มป่าแก่งกระจานกลายเป็นมรดกโลกนั้น ส่งผลให้สถานการณ์มีความเลวร้ายและย่ำแย่ลงไป ซึ่งกลายมาเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่จะแก้ไขปัญหาด้วย ขณะที่ในกรณีหนองตาแต้มมีความซับซ้อนแม้ไม่มากเท่ากรณีแก่งกระจานแต่หาได้ยิ่งหย่อนไปกว่ากันมากนัก โดยความซับซ้อนดังกล่าว ได้แก่ การสร้างต้นทุนและค่าเสียโอกาสในชีวิตให้กับประชาชน การที่รัฐคือผู้ก่อปัญหาไม่มีไฟฟ้าใช้ที่แท้จริงหากแต่กลับมาฉวยอ้างผลงานเมื่อมีการใช้ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ทดแทน การสร้างวาทกรรม “เจ็บ จน แจก” ให้กับประชาชนเพื่อทำให้ประชาชนเหล่านั้นต้องรอรับความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา และการสร้างความโรแมนติคบนความทุกข์ยากของประชาชน ล้วนส่งผลให้สถานการณ์มีความเลวร้ายและย่ำแย่ลงไป ซึ่งกลายมาเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่จะแก้ไขปัญหากรณีหนองตาแต้มด้วย